Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 62 (9437) | Пятница, март 15, 1974 чыл | 1925 чылда үлезалеттинген. | Өртээ 2 коп.

КУР ЧЕР РАЙОННАРЫНЫҢ СОВХОЗТАР АЖЫЛЧЫННАРЫНГА, КОЛХОЗЧУЛАРЫНГА, КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ СПЕЦИАЛИСТЕРИНГЕ, ПАРТИЯ, СОВЕТ, ПРОФЭВИЛЕЛ БОЛГАШ КОМСОМОЛ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНГА, КУР БОЛГАШ КУРУККАН ЧЕРЛЕРНИ ШИҢГЭЭДИРИНИҢ БҮГҮ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргим эштер!

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Казахстанның болгаш Россия Федерациязының кур чер районнарының совхозтарының ажылчыннарынга, колхозчуларынга, көдээ ажылагайының специалистеринге, партия, совет, профэвилел организацияларынга, кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдириниң бүгү киржикчилеринге алдарлыг хүн — кур черни шиңгээдип эгелээнинден бээр чаарби чыл болганы-биле холбаштыр изиг байырны чедирип тур.

Кур черлерни шиңгээдип эгелээни чурттуң канчаар-даа аажок улуг чер байлактарын ооң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериниң эрге-ажыктарынга ажыглаар дугайында ленинчи идеяларның амыдыралга боттанышкыны, социалистиг тургузуутуң артык шыдалдыының база бир бадыткалдыг херечизи болган. Ол бистиң Төрээн чурттуң төөгүзүнге күш-ажылчы шылгарангай эрес-маадырлыг чорук бооп, бүгү совет улустарының чаңгыс эп-сеткилдиг хөделишкиннериниң идерээшкини кылдыр кирген. Кыска хуусааның иштинде 42 миллион гектар хире черни, ооң иштинде Казахстанга — 25 миллион гектар ажыг черни ажыл-агый ажыглалыынче киирген турган. Мурнунда эзи куруг чыткан черлерге чаа-чаа совхозтар тургустунган, үлетпүр бүдүрүүтелерин туткан, эртем төөтерин организаастаан. Бо бүгү кур-чер районнарның экономиказын болгаш культуразын үндезинни-биле чаарткан, чурттуң Чөөн талазынга тараанның чаа улуг баазазын тургузар, бараанның тарааны болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедир арганы берген. Кур болгаш куруккан черлерни ажыглалга киирери чурттуң экономиказын өстүрериниг, совет улустуң чаагай чоруун эки-кидериниг чугула рольду ойнап турар.

Чаа-чаа черлерни шиңгээдип, ажыглалга киирериниг бүгү эвилелдешкен республикалар, көдээниң болгаш үлетпүр бүдүрүүге черлериниң ажыл-ишчилери, тудугакулар, Совет Армиядан халаткан дайынчылар, дээди өөредилге черлериниң, техникумнарының доозукчулары, профтехучилищелериниң сургуулдары идепкейлиг киришкеннер. Чурттуң ажылчын ангызы кур черниң шиңгээдикчилерин бирги чергениң техниказы-биле хандырган. Эртемденнер болгаш специалистер кур черниң онзагай байдалынга таарыштыр чер ажылының чаа системазын ажылдап кылгаш, херек кырында ажыглаарын хандырганнар.

Хөй-хөй муң коммунистерни, партийжи кадрларның улуг отрядын, бүдүрүлгенин организакчыларын партия кур черни шиңгээдириниң районнарынче чоруткан. Ленинчи комсомол кур черлерни шиңгээдириниң херээнге улуг салыышкынын кирген. Чартык миллион ажыг оолдар болгаш кыстар партияның кыйгырыы-биле комсомолчу путёвкаларны өзүгаар кур чер совхозтарынга баргаш, парын байдалдарда кызымаккай күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүскеннер.

Кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алырынга чедип алдынган чедишкиннер быжыгып, тургустунган кадрлар болгаш көдээ ажыл-агыйны чорударының талазы-биле оларның чыып алган дужулгазы, колхозтарны база совхозтарны техника-биле улам хөй-биле хандырып, химияны болгаш мелиорацияны ажыглаарын калбартып турары, бүдүрүлгеге эртемниң чедишкиннерин ажыглаары тарааның база көдээ ажыл-агыйның өске-даа культураларының дүжүдүн болгаш шинти чымыдазын моон сонгаар улам көвүдедир, мал ажылының улам шалыпкын хөгжүлдеан көдээ демиселди калбартыр талазы-биле ол районнарга чаа-чаа аргаларны тургузуп берин турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин бүгү хемчег-биле интенсификастаарынга, чер ажылының системазын сайзырааңгайжыдарынга, хову болгаш мал ажылының культуразын бедидериниг үндезилээш, чыл келген тудум-на улам хөй тарааны, эшти, сүттү, дүктү болгаш өске-даа продукцияны күрүнеге бээри — кур черлерге чер ажылының кол сорулгазы болур.

Кур чер районнарының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитширлерин боттандырары дээш амгызындан-даа артык идепкейлиг, быжыг туруштуг демисежир болгаш көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдериниг улуг-улуг чедишкиннерни чедип алыр дээрзиниг быжыг бүзүүлдүн СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

Эргим эштер, кур чер чурттуглар, күш-ажылчы чаа-чаа маадырлыг чоруктарже, күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгеларже!

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

ПАРТИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

МАГАДАН, март 13. (СЭТА). Колыманың болгаш Чукотканың партия активиниң хуралы аңаа эрткен.

Тоску беш чылдың даалгаларын, 1974 чылдың социалистиг хүлээлгелерин күүседип турарының дугайында болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитширлериниге дүүштүр Магадан областың бүдүрүктү күштерин улам ыцай комплекстиг хөгжүдер талазы-биле партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрдер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин хуралга чүве чугаалаан, СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак Ыраккы Чөөн чүк районнарының экономиказын болгаш культуразын хөгжүдериниң, ооң бойдус байлаан улам ыцай шиңгээдип алырының, бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитширлээриниге Ыраккы Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының үлүүн улгаттырарынга улам таарымчалыг аргаларны тургузарының айтырыгларын-че улуг кичээнгейни угландырын турар деп демдеглээн. А. Н. Косыгин Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы байдалынга хамаарышкан айтырыгларга доктааган.

* * *

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин болгаш ону үдеп чоруур кижилер март 14-те Магадандан Якут АССР-же чорупкан.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ АЛМА-АТАЖЕ ЧОРУПКАНЫ

АДЛЕР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев март 13-те Алма-Атаже чорупкан.

Аэродромга эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, Грузияның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары Э. А. Шеварнадзе, Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Г. С. Дзоценидзе, Грузияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Д. Джавахишвили, Совет Эвилелиниң Францияда элчини С. В. Червоненко, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров болгаш А. И. Блатов, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары С. Ф. Медунов, Краснодар крайкүүскомнуң даргазы Г. П. Разумовский, албанның өске-даа кижилери үдээннер.

Үдээннериниң аразында Францияның Совет Эвилелинде элчини Жак Вимон база турган.

Эш Л. И. Брежнев Алма-Атаже орук аайы-биле Сухумиге бичии када доктааган.

Аэродромга ону Грузияның Комартиязының Абхаз обкомунуң бирги секретары В. О. Кобахия, Абхаз АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. В. Шинкуба, Абхазияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ш. М. Татарашвили, Грузияның Абхаз обкомунуң бюро кежигүннери, Сухуминиң партия хооркомунуң бюрозунуң болгаш хооркүүскомнуң кежигүннери уткааннар.

Эш Брежневти уткууру-биле ажылчы чоннарның төлөөлекчилери аэродромга база келгеннер. Ол черниң узун назылыг кижилери республиканың ажылчы чоннарының өмүнээзинден Леонид Ильич Брежневке байыр чедиргеш, чер кырында тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыы дээш, ооң могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазы дээш Леонид Ильичиге ханы өөрүп четтириишкинни илереткен.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВ АЛМА-АТАДА КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев кур черни ажыглап эгелээнинден бээр чаарби чылынга турасскааткан байырлалга киржири-биле март 14-те Алма-Атада чедип келген.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы Г. Э. Цуканов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков, СЭТА-ның Чиңгине директору Л. М. Замятин олар чеде бергеннер.

Эштер Д. А. Кунаев, В. В. Щербицкий, П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Б. Низбеков, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Б. А. Ашимов, Молдавияның КП ТК-ның бирги секретары И. И. Бодюл, Киргизияның КП ТК-ның бирги секретары Т. Усубалиев, Таджикистанның КП ТК-ның бирги секретары Д. Расулов, Туркменистанның КП ТК-ның бирги секретары М. Г. Гапуров, өске-даа удуртукчулар болгаш эвилелдешкен республикаларның, крайларның, областларның Казахстанга байырлалга барган төлөөлериниң кежигүннери, Казахстанның КП ТК-ның бюро кежигүннери, республиканың Алма-Ата болгаш өске-даа областарының партия, совет удуртукчулары, хоорайның хөй-ниитизиниң төлөөлекчилери эш Л. И. Брежневти аэропорттан чылыы-биле уткуп алганнар. (СЭТА).

Март 12-де Пицундага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң Франция Республиканың Президентизи Ж. Помпиду-биле беседазы болган. ЧУРУКТА: беседа үезинде. (СЭТА).

СОВЕТ-ФРАНЦУЗ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш Франция Республиканың Президентизи Ж. Помпидунуң ужуражыышкынының дугайында

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң чалаанын өзүгаар Франция Республиканың Президентизи Ж. Помпиду 1974 чылдың март 12-13 хүннеринде Совет Эвилелинге кээп чораан. Бедик деңнелге совет-француз консультацияларының практиказын калбартыры-биле Л. И. Брежнев биле Ж. Помпидунуң аразында ийыралдыг болгаш бот-боттарын хүндүлежириниң байдалынга беседалар болгулаан.

Ужуражыышкынны Кавказтын Кара далай эринге, Пицундага эрттирген. Аңаа киришкеннер:

совет таладан — СЭКП-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А Громыко, ССРЭ-ниң Францияда элчини С. В. Червоненко, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Алексадров, А. И. Блатов, СЭТА-ның Чиңгине директору Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң коллегия кежигүнү Ю. В. Дубинин;

француз таладан — даштыкы херектер министри Мишель Жобер, республиканың Президентизиниң канцеляриязының чиңгине секретары Эдуард Балладюр, Даштыкы херектер министерствозунуң чиңгине секретары Жоффруа де Курсель, Францияның ССРЭ-де элчини Жак Вимон, Францияның ДХМ-ниң парлалга киллизиниң директору Рауль Делэ, Президентиниң канцеляриязының чөвүлекчилери Габриэль Робэн болгаш Ксавье Маркетти.

Л. И. Брежнев биле Ж. Помпиду олар совет-француз харылзааларының байдалынга сеткил ханыышкынын илереткеш, ийи чурттуң янзы-бүрү адыларга кады ажылдажылгаларын моон-даа соңгаар улам калбартып, ханыладырын чугулалап айытканнар.

Беседалар үезинде делегей амыдыралының хөй талалыг айтырыгларының дугайында санал-опал солчуушкуну база болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары болгаш Францияның Президентизи кол үндезин документилер — ССРЭ биле Францияның аразынга кады ажылдажылганың принциптерин болгаш политиктиг консультациялар дугайында протоколду Совет Эвилелиниң база Францияның барымдаалап көрүп турарын бадыткаан.

Ужуражыышкын ийи чурттуң улустарының үндезин эрге-ажыктарын, Европага болгаш делегейге айыл чок чорукту быжыглаарының херээн барымдаалаан совет-француз ийыралдын быжыг чоруунуң чаа херечизи болган.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ ШАЙЛАЛГА

Март 13-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Франция Республиканың Президентизи Ж. Помпидунуң алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан болгаш аңаа совет-француз чугаалажыышкыннарның киржикчилери, а ол ышкаш Грузияның КП ТК-ның бирги секретары Э. А. Шеварнадзе, Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Г. С. Дзоценидзе, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Д. Джавахишвили олар база олурушканнар.

Л. И. Брежнев биле Ж. Помпиду чүве чугаалаан.

Дүштеки шайлалга чылыг, ийыралдыг байдалга эрткен. (СЭТА).

ФРАНЦУЗ ПРЕЗИДЕНТ Ж. ПОМПИДУНУҢ ЧОРУПКАНЫ

АДЛЕР. (СЭТА). Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев-биле ужуражып, ооң-биле беседа кылыры-биле аңаа келген Франция Республиканың Президентизи Жорж Помпиду март он үште Парижче чаныш чорупкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, Грузияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Э. А. Шеварнадзе, Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Г. С. Дзоценидзе, Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Д. Джавахишвили, Совет Эвилелиниң Францияда элчини С. В. Червоненко, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров биле А. И. Блатов, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары С. Ф. Медунов, Краснодар крайкүүскомнуң даргазы Г. П. Разумовский, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү Ю. В. Дубинин, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң Протокол киллизиниң эргелекчизи Д. С. Никифоров, албанның өске-даа кижилери Францияның болгаш ССРЭ-ниң күруне туктарын аскан аэродромдан Президентини үдээн.

Үдээннериниң аразынга Францияның Совет Эвилелинде элчини Жак Вимон, совет болгаш даштыкы солуннарның төлөөлекчилери база турганнар.

Даштыкы херектер министри Мишель Жобер, республиканың Президентизиниң канцеляриязының чиңгине секретары Эдуард Балладюр, Даштыкы херектер министерствозунуң чиңгине секретары Жоффруа де Курсель, албанның өске-даа кижилери Францияның Президентизи-биле кады Парижче чорупканнар.

Комсомол организацияларының секретарьларының Бүгү-армия чөвүлел хуралы

Марттың 13-те Кремльдиң Улуг ордузунга комсомол организациялларының секретарьларының Бүгү-армия чөвүлел хуралы ажыттынган. Бүгү-шериг округтарындан, шериглер бөлүктериниден, флоттардан комсомол активчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Ленинчи комсомолдуң мурнунга салган сорулгаларын чедишкиниг күүседириниче угланган хемчеглерни чугаалажыр көөр дээш ында чыылган. Шериг аныяктарның комсомол организацияларының секретарьларының чөвүлел хуралы — бодунуң XVII съездизин болгаш ВЛКСМ-ге В. И. Ленинниң адын тывысканының 50 чылын уткуп турар чурттуң комсомолизазының амыдыралынга чугула болуушкун-дур.

Чөвүлел хуралдың президиумунда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы Г. Ф. Сизов, ССРЭ-ниң иштики херектер министри Н. А. Щелоков, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчылары Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский болгаш армия генералы В. Г. Куликов, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелиниң начальниги А. А. Епишев, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы армия генералы С. Л. Соколов, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчылары болгаш өске-даа шериг начальниктер.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр хүндүлүг президиумга улуг сорук киришкин-биле соңгаан.

А. А. Гречко илеткел кылган. СЭКП ТК-ның Политбюрозундан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Совет чазактан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң өмүнээзинден чөвүлел хуралдың үре-түннелдиг ажылдаарын болгаш Чепсектиг Күштерниң дайынчы күчүзүн быжыглаарынга чедишкиннерни күзеп, чөвүлел хуралдың киржикчилериниге чүректиң ханызындан, чылыг байыр чедиргенин ол дамчыткан. Армияның болгаш Флоттуң комсомол организациялары — шериглериниң дайынчы аргалының болгаш белен болур чоруун улам быжыглаарынга командирлериниң, политорганнарының, партия организацилларының идегелдиг дузалакчылары болур деп министр онзалап демдеглээн.

Ооң соонда илеткел талазы-биле санал беришкини эгелээн. (СЭТА).

ИДЕГЕЛДИГ БЕДИК ДҮЖҮТТЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

Көдээ болгаш суг ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-россия чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. СОЛОМЕНЦЕВТИҢ чугаазының допчулалы

Россия Федерациязының көдээ ажыл-агыйының болгаш бүгү экономиказының моон ыцайны шапкын хөгжүдезинге хамаарышкан чугула айтырыгларны бистиң хуралывыс чугаалажып көрдү деп, М. С. Соломенцев чугаалаан. Бо хүннерде болдунган ханы уткалыг болгаш ажыл-агыйжы чугаалажыышкынар планнарывыстың болгаш хүлээлгелеривистиң күүсединиериниге дуулаар.

Мелиорация ажылын далбартырынче партия Төп Комитеди улуг кичээнгейни салып турар. Ону СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарының үш чугула айтырыгларының бирээзин деп чугаалаан болгай. Көдээ ажыл-агыйның келир үеэи кедизиндe барып мелиорациядан хамааржыр дээрзин амыдырал бадыткаан.

Мелиорация ажылдарының комплекизинге чүгле суг ажылагый системаларының тудуу эвес, а чер ажыглалын эки-жидериниң айтырыглары база хамааржыр.

Тудуг ажылдарынга доктааган, М. С. Соломенцев СЭКП ТК-ның май Пленумунуң (1966 чыл) соонда эрткен үениң дургузунда Россия Федерациязынга ниитизи-биле 1 млн. 680 муң га суггаттыг болгаш ийи миллион гектар хире кургаткан черлерни ажыглалда киргеп деп чугаалаан. Көдээ ажыл-агыйның ажыглал черлериниң 7,5 млн. гектарынга культура-техниктиг ажылдарны боттандырган.

Ылаңгыя тоску беш чылда бо талазы-биле ажылдар калбарган. Ставрополь, Саратов капалдары, Краснодарның суг шыгжамырының бирги эзлчээ дээш ышкап улуг объектилер дужааттынган. Дыка хөй тудуг организациялары планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин чедишкиниг күүседип турар. Ынчалзажок бо талазы-биле ажылда четпестер база бар. Беш чылдың эрткен үш чылдарында республиканың мелиорация ажылдарынга көрдүнген капитал салыышкыннардан 600 млн. рубль чедир шиңгээттинмээн.

Тыва АССР-ниң, Алтай болгаш Хабаровск крайларының, Киров, Новгород, Калуга, Оренбург, Амур областарының суг ажыл-агый организациялары улуг хожудаашкынны болдурган.

Капитал салыышкыннарны планнап турарында четпестер эвээш эвес. Ынчангаш күрүнеиниң мелиорация ажылынга киргеп рубль бүрүзүн ажыктыг кылдыр ажыглаарынче, хореңгилерин чашканнавайн, оларны ажыглалга киирер объектилерге мөөнүзээринче кичээнгейни салыр херек. Ынчалзажок бо чугула негелделер күүсеттинмейн турар. Объектилерни ажыглалга киирериниң хуусаалары ийи-үш, харын-даа ооң хөй чылдарның дургузунда узамдыгын турар.

Тудугну узамдыктырып турарындан чедир кылдынмаан объектилерниң саны көвүдеп, доозулбаан ажылдарның хемчээли көвүдеп турар. Ооң түүнелинде он-он миллион рубльдиң акша-хөрөңгилери ажыглал чок аңаа чыдып, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге моондактарны таварыштырып турар. Бистин ажыглап күш четпейн турар улуг курлавырларывыс бо түүлдерде болур. Чедир кылдынмаан тудугларны дүргеп ажыглалга киирер дээш министерстволар болгаш оларның чер-черде көдээ база суг ажыл-агыйлары бүгү хемчеглерни алыр ужурлуглар.

Кара хөрзүнүг эвес зоналарга мелиорация ажылы онза ужур-дузалыг деп М. С. Соломенцев демдеглээн. Ынчангаш черлерге мелиорация ажылдарын суг ажыл-агыйларының тудугларындан эгелээш, мелиорастаттынган черлерниң ажыглалын эки-жидериниге чедир комплекстиг чорудары чугула. Амгы үеге чедир бо зоналарда мелиорация кошкан чоруп турар.

Ынчангаш суг болгаш көдээ ажыл-агый органнары боттарының планнарын эде көрүп, мелиорацияның чыл бүрү улгадып орар ажылдарын бүрүн күүседирин хандырар ужурлуглар.

Ыраккы Чөөн чүкке боттандырар мелиорация болгаш чер ажыглалының айтырыгларына доктааган, М. С. Соломенцев ол черге бо беш чылда чер кургадырының талазы-биле ажылдар үш катап көвүдээр деп чугаалаан. Ынчалзажок чурттуң бо районунда мелиорация ажылдары чавыс темпилиг чоруп турар.

Мелиорация ажылдары доостуру билек, суггарылгалыг пинкие кургаттынган черлериниң гектар бүрүзү доп-дораан ажыглалга киргеп турар ужурлуг. А ол эн продуктулуг черлерни бүдүрүлгеге киирер ажылчыннарга болгаш специалистерге чогуур байдалдарны тургузары чугула.

Тудугуун шынарын бедидеринче онаа кичээнгейни салыры эргежок чугула дээрзин М. С. Соломенцев демдеглээн. Чамдык черлерде ооң ам-даа хирезинде бооп турары чажыт эвес болгай. Ажылдарның чүгле хемчээлин, ниитин санын сүргеш, суг ажыл-агыйының организациялары шынарның айтырыгларын болганчок-ла уттуп, хөй саныг чедир кылдынмаан түүлдерлиг, төлевилелди каржызы-биле хажыткан объектилерни дужаап турар чоруктар бар.

Бүдүн-бүдүн мелиорация системалары тудуунун багай шынарлыг кылдынганының ужурундан ажыглаар аргажок бооп турар фактылар-биле эптежип болбас. Рязань областың Чапаев аттыг колхозта, Иркутскиниң совхоз-техникумунда, Волгоград областың «Ревпуть» совхозта ышкап тодаргай чижектерни көргүскеш, партия, совет, ажылагый органнары мелиорация тудуунун шынарының айтырыгларын кошкап дивес контрольга алыр ужурлуг дээрзин М. С. Соломенцев чугаалаан. Ол херекке хөй-ниитини база калбаа-биле хаара тудары чугула. Тудугнун куду шынарлыы дээрге өзүлүг-ла үрей кылган чорук-тур. Ынчангаш бүгү тудугжуларның болгаш ажыглакчыларының сорулгазы болза ындыг үрей кылыкчыларның оруун дуглаары болур.

Мелиорация тудуунун болгаш ооң шынарын бедидериниң калбак программазын чедишкиниг боттандырарынга төлевилел-смета херээн эки-жидери чугула ужур-дузалыг. Республикада төлевилел организацияларының калбак четкизи тургустунган, оларда дужулгалыг специалистер ажылдап, улуг хемчээлдуг төлевилел ажылдарын күүседип турар. Ынчаарга ол ажылдарның хемчээли доктаамал өзүп орар. Ынчалзажок оларга төлевилелдериниң бедиҥ шынарлыг болуру чамдыкта дүүшпейн баргылаар-дыр. Институттарның ажылдакчылары олбо черлерге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдериниң перспективаларын санга албайн, эртем-техниктиг деңшилгениң чедишкиннерин, суггарыдганын эртемге үндезилээн чурумнарын төлевилелдерге киирбейн, мелиорация системаларын ажыглаарының айтырыгларын чедир өөренип көрбейн баар чоруктар бар.

(Төнчүзү 3-ку арында).

Кызыл хоорай Советтиниң «Тере-Хөл» колхозунда коммунист Максим Хуужанны дуржулгалыг малчын деп санап турар. Ол эрткен чылын төрүүр 100 хойга онаштыр 92 хураганны менди доруктургаш, ажыл-агыйның хой-жуларының чарыжынга бирги черни эзлээн.

Максим Хуужан «1973 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп демдек-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Максим ХУУЖАН. Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Номчукчуларның дилээн ёзугаар

ИНИЦИАТИВА, ИДИГ БЕРИИШКИНИ

Уткуштур план социалистиг чарышты чаа бедик деңнелче көдүрген. Ооң-биле чергелештир ону ажылдап кылып, хүлээп ап база боттандырып турар үеде чамдык билдинмес айтыргылар тургустунуп турар. Чүге дээрге мооң мурнунда чылдарда ол дугайында чугаа турбаан болгай. Ынчангаш «Правда» солунунуң корреспондентизи Л. Жмырев уткуштур планга хамаарыштыр чамдык айтырыгларны харылап бээрин ССРЭ-ниң Күрпланынның даргазының оралакчызы А. В. Бачуриниден дилээн.

— **Александр Васильевич, уткуштур план социалистиг хүлээлгелерден кандыг ылгалдыгыл?**

— Чүнүң-даа мурнунда уткуштур планның көргүзүглери (бүдүрүлгениң хемчээлин бедидер талазы-биле дилеп тыптынган иштики курдавырлар) күрүне планынга киир санаттынар, ынчангаш ону үстүү органнар чугаалажып көөр болгаш бадылап хүлээп алыр. Ооң ылгалдыг үүлү бо. Мооң мурнунда чылдарда социалистиг хүлээлгелерни күрүне планынга киирбейн турган. Ынчангаш уткуштур план дээрге планнаашкынның чаа хевиридир. Мында онзагай үүл чүл дээрге, планнаттынган көргүзүглерни ам-даа бедидериниң талазы-биле саналгалдың үстүү органнардан эвес, а массаларның — чоннуң талазындан үнүп кээп турарында.

Ооң ажыы кандыгыл деп айтырыг тургустунуп кээр чадавас. Социалистиг ажылагыйның үезинде, планнаашкын бистиң экономикавыстың үндезини бооп турар үеде чылдың дургузунда кайы-бир адырга, кедизинде барып бүгү чуртка кайы хире хөй продукцияның немей бүдүртүнерин баш удур билин алыры кончуг чугула. Чүге дээрге ол продукцияны бүдүрериңге херектиг чиг-этти, материалдарны кайын алыры база немей бүдүртүнген продукцияны кайнаар сайгарары баш удур тодараттынар. Уткуштур планның ажыктыг үүлү ол.

Күүсеттинери белен, чиик планны алыр дээш янзы-бүрү чылдагааннар тайылбырлап эгелээр бүдүрүлге удуртукчуларының бисте ам-даа бары чажыт эвес. Олар колдуундала чиик планны хуусаа бетинде күүседи каапкаш, элээн артыкшылдыг продукцияны бүдүргеш, шаңналмактады алырын бодаарлар. Күрүне эрге-ажылынга дүүштүр көөр болза ындыг «мурнакчыларның» немей бүдүрген (пландан ажыр бүдүрген) продукциязының ажыы черле шоолуг эвес: ону бүдүрер чиг-эт баш удур көрдүнмээн, ол продукцияны садып саарар чер-даа чамдыкта тывылбастай бээр.

Уткуштур планны бүдүрүлгениң эң-не кудуку салбыларындан, харын-даа ажылчын бүрүзүнден эгелээш, бригада, цех, участок, комбинат дээш министерствога чедир ажылдап кылыр херек.

— **Уткуштур планнарны кандыг янзылыг ажылдап кылырынга, хүлээп алырынга хамаарыштыр номчукчулардан хөй чагаалар кээп турар. Ону тодарадып чугаалаарга кандыг ирги?**

— Уткуштур планны ажылдап кылырының, ооң күүседезин үчүн алырының болгаш база ооң материалдыг идиг бериишкининиң дугайында тайылбырны бо чылдың эгезинде ССРЭ-ниң Күрпланы, Күш-ажылдың күрүне комитеди, ВЦСПС болгаш ССРЭ-ниң Төп статистика эргелели хүлээп алган. Ында айытканы болза, уткуштур планнарның көргүзүглери үстүү органнардан берген планнарныындан бедик болур. Боттарынга хамаарышкан коллективтерниң уткуштур планнары кээрге каттыжышкын азы кол эргелел черлери оларны түңнеп ниитилештиргеш, хамаарышкан министерствозунга азы эвилелдешкен республиказының Министрлер Төвүлелинге киирер.

Москваның «Компрессор» заводунуң чижээн көрүп көрээли. Завод үстүү органнардан 1974 чылдың контроль чурагайларын алган, эрткен чайын-на үк көргүзүглерни ажыр күүседип болурунуң арга, курлавырларын санап кылгаш, ол бедиткен хүлээлгени шуут план кылдыр бадылап бээрин хамаарышкан министерствозундан дилээн. Министерствонуң болгаш план органнарының харыысалгалыг ажылдакчылары заводка баргаш, ол коллективтиң алганы бедиткен хүлээлгелериниң кандыг курлавырларның күсели-биле күүсеттинерин, немелде продукцияны бүдүрериңге херектиг материалдарның болгаш чиг-эттиг кайы хире негеттинерин болгаш ол продукцияның кайнаар саартынары дээш оон-даа өске айтырыгларны сайгарып көрген. Ынан бүгү талалыг сайгартынган соонда ону министерствонуң коллегиязы бадылаан.

«Компрессор» заводтуң коллективиниң уткуштур планны кайы хире хынамчалыг кылганын январьның түңнелдери көргүскен. Эрткен айда завод продукция сайгарарының хемчээлин эрткен чылдың ол үезинде турганындан 10,2 хуу бедидер турган, 10,5 хуу өстүрген.

— **Мындыг айтырыг база бар. Кайы-бир бүдүрүлге уткуштур план өзугаар ажылдап турген дижик, ынчаарга ол коллективтиң ажылдап турган үезиниң дургузунда демги планны ажыр күүседип болурунуң курлавырлары илереп келгеп-дир. Бо таварылгада уткуштур планны эде көрүп болур бе? Азы оон-даа бедик хүлээлгелерни ап болур бе?**

— Мээң амдыы чугаалаан тайылбырымда ол дугайын дорт айыткан. Ындыг таварылгада бүдүрүлге чери уткуштур планының көргүзүглерин улгаттырып ап болур. Харын-даа чамдык көргүзүглер талазы-биле немелде социалистиг хүлээлгелерни ап болур. Чижээлээрге, чаа продукция кылырын шиңгээдип алыры, бүдүрүлгениң технологиязын чаартып сайыраңгайжыдары дээш оон-даа өске. Ындыг эгелээшкиннер уткуштур планга дүгжүп турар.

— **База бир айтырыг. Чамдык коллективтер уткуштур планда кирген хүлээлгелерни план кылдыр бадылаптарга, ол күүсеттинмейн барза, шаңнал-мактал албас боор бис дээш, шоолуг-ла хоон чок бооп турарлар. Ынчаарга уткуштур планның шаңнал-мактады кандыгыл база ону түңнээриниң негелдери кандыг ирги?**

— Партияның XXIV съездизинге эш Л. И. Брежнев «Бистиң ниитилеливистиң эрткен оруу массаларның чогаадыкчы чоруун нептередир дээш күүсеннишкиниверистиң кандыг угланыышкынче угландырарының аргаларын тодарадыр аргаларны биске берген» деп чугаалаан. Ол дээрге чүвүң-даа мурнунда коллектив бүрүзүнүң күүсеннишкинниг планнарны алыры, ооң күүселдезин чедип алырын хандырар бүгү-ле экономиктиг байдалдарны тургузары дээни ол.

Ындыг байдалды тургузарының бүгү-ле таарымчалыг үүлдери бисте бар апарган. Бүдүрүлгениң хемчээлин улгаттырар, продукция бүдүрериниң хемчээлин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планда айыткан көргүзүглерин ажыр күүседир дээш уткуштур планны чедиишкиниг боттандырар болза, ол коллективке шаңнал акшазын бедиткен хемчээл-биле төлеп бээр. Ол акшаны материалдыг шаңналмактал фондузундан алыр. Ынчаарга уткуштур планны албаан бүдүрүлге коллективтери социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир болза, олар мурнуку доктаатынган чурум өзугаар шаңналды алырлар.

Уткуштур планнарны баш удур хүлээп ап, оларның күүселдезинге хамаарыштыр отчётту болгаш күүселдениң түңнелдерин чогуур үезинде кылыры эргежок чугула дээрзи билдингир. Уткуштур планнар — социалистиг чарыштың база бир чаа хевири. Ол эгелээшкин чүнүң-даа мурнунда бистиң чуртувыстың экономиказын улам шапкын хөгжүдеринче угланган.

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАРНЫҢ ДЕТКИМЧЕЗИ-БИЛЕ

Тыванын хөрээженнериниң чедиги съездизи эрткенден бээр чыл чартыы чедип турар. Бо үениң дургузунда бистин Таңды районнуң хөрээженнер төвүлелдери чамдык ажылдарны идепкейжидип чоруткан. Мооң чижээнге Балгазын суурнуң хөрээженнер төвүлелин киирип болур. Ол төвүлел «Кайда силер, өннүктер, чаңгыс чер чурттуглар?» «ССРЭ—мээн чуртум», «Кымдаа, чүү-даа уттунмаан» болгаш оон-даа өске темалыг он ажыг кежээлерни, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары-биле ужуражылгаларны эрттирген. Төвүлелдин «Мында дан хаяалары ыржым» деп Б. Васильевтиң тоожузунга номчукчулар конференциязы кылганы солун. Суурнуң хөрээженнери «Ажык суд» деп шиини база чонга көргүскеннер. Бо бүгү ажылды хөрээженнер организациязы ында «Революцияның чалбыжы» совхозта партбюронуң удуртулгазы-биле чорудуп келген. Парторганизация секретары Н. Кононенко биле суурда хөрээженнер төвүлелиниң даргазы М. Благинина олар хөрээженнерни ажыл-ишче эвилелдээринче улуг кичээнгейни салып келген.

Балгазын суурда хөрээженнер төвүлелиниң ажыл планын партбюро хуралында чугаалажып, аңаа бадылап турар. Ук планны күүседириңге хөй-ниити организацияларын идепкейлиг киириштирип келген. Парторганизациялар хөрээженнер төвүлелдериниң ажыл планын бадылап турар үеде оларга сүме кадары, четпестерни айтыры ажылга улуг идиглиг дээрзи илден. Партбюро хуралларында хөрээженнер төвүлелдериниң даргаларының отчёдун, хөрээженнер төвүлелдерин харыылап турар коммунистернин, агитквартиралар даргаларының медээлерин дыңнаары ажыктыг. Хөрээженнер төвүлелдериниң хуралдарында партбюро секретарының азы партия организациязының өске-даа төлөөзүнүн олуржуру чугула. Кайда-ла парторганизациялар бо үстүнде дег сагыш салып турар болдур, ол черлерде ажыл эки дээрзин өске-даа чамдык хөрээженнер төвүлелдериниң ажылының дуржулгазы бадыткап турар.

ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхозта партия организациязы ында хөрээженнер төвүлелин база багай эвес удуртуп турар. Хөрээженнер төвүлелинин даргазы коммунист З. Дурнова ол ажылга 10 чыл дургузунда доктаамал ажылдаан. Дуржулгалыг коммунисти партия комитеди Доора-Хадын сүт-баразан фермазының эргелекчизинге чоруткан. Сула ажылдыг турган ол коллектив ам районда мурнакчы фермаларның бирээзи апарган болгаш чылдың баштайгы айларының түннели-биле совхозка бирги черни алган. Саанчыларның бо чедиишкининде коммунист З. Дурнованың, ында хөрээженнер төвүлелиниң үлүүнүн киргени чугаажок.

Агитквартиралар тургустунгулаан черлерге идеология ажылын чорудары эптиг болгаш чогумчалыг дээрзин дуржулга көргүскен. Таңдының хөрээженнер организациязында 51 агитквартираның ажылы ону бадыткап турар. Ылаңгыя Шамбалыг, Кочетово суурларда агитквартиралар уруг дою эрттириңге, аныяктарны шеригже үдээриңге, алдарлыг кижилер-биле ужуражылгалар организастаарынга болгаш өскедаа ажылдарны кылырынга дуржулгалыг.

Чер-черде партия организациялары хөрээженнер ортузунга политчырыдыышкын ажылын чорударынга дузаны чедирип келген. «Коммунизмниң херели» колхозта болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта малчын хөрээженнернин ай санында кызыл-булунга чыгыры чанчыл апарган. Аңаа политкичээлди эрттирер, лекция номчуур, кино көргүзер болгаш өске-даа политмассалыг ажылдарны чорудар. Чоокта чаа ындыг чыыш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка болган. Аңаа партия райкомунуң секретары Т. Тюлюш СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга хамаарыштыр районнуң тодарадыкчы чылда сорулгаларының дугайында лекцияны номчаан, а эмчи Н. Чайбар кадыкшыл дугайында беседа кылган.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында, ылаңгыя Совет Тываның 30 чылын байырлаар деп турда, хөрээженнер төвүлелдериниң ажылын улам экижидери чугула. Ынчангаш «Совет хөрээженнин овур-хевири», «Тываның хөрээженнери — беш чылга», «Тывам, чоргааралым сен» дээш өске-даа номчулга конференцияларын эрттирерин, ужуражылгаларны кылырын планнап турар бис. Бо болгаш өске-даа ажылдарны чорударында партия организациялары оларга улуг дузаны чедирери чугаажок.

Районнуң ажыл-агыйларында партия организацияларының хөрээженнер төвүлелдерин удуртуп турары аңгы-аңгы. Чижээ, «Россия» совхозта партия организациязы хуралдарга хөрээженнер төвүлелдериниң ажылын кончуг ховар чугаалажып турар. Совхозтуң хөрээжен малчыннарының ортузунда кандыг-даа өөредилге организастаттынмаан.

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыынга хөй-аът кирген бистиң хөрээженнеривис беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын күүседириңге боттарының үлүүн харам чок киирерлер.

К. ӨНЗАК,
СЭКП Таңды райкомунуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар киилдизиниң эргелекчизи.

КӨДЭЭ КЛУБТАР, ОЛАРНЫҢ ИЖИ

СЭКП-ниң XXIV съездизинге хүлээп алган улус ажылагыйның хөгжүдериниң 9-ку беш чыл планының директивларында болгаш партия ТК-ныңң сөөлгү Пленумнарынга хүлээп алган доктаалдары көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң программазы болуп, көдээ ишчилериниң материалдыг болгаш культурлуг байдалын бедидериңче онзагай кичээнгейни салган. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң планнарын күүседириңче чоонду организастаарынга партия организацияларының улуг дузаны культура албан черлери чедирип турар.

Көдээ Культура бажыңнары, клубтар, кызыл-булуңнар, библиотекалар көдээ ажыл-агыйның чаа чедиишкинерин, мурнакчыларның дуржулгазын нептередириңге идепкейлиг киржин, чер болгаш мал ажылының продуктулуун бедидериңче, соңчарыштың көскү тода болган турарынче угланган улуг ажылды чорудуп турар. Эрткен чылдың чамдык сан, түңнеринден ол бүгү тодаргай илереп келир.

1973 чылда клубтарга, Культура бажыңнарынга бүдүрүлге-техниктиг болгаш көдээ ажыл-агый темазынга 1443 лекциялар болгаш илеткелдер номчуттунган. Оларны 139 мун ажыл-ишчилер дыңнаан. Республиканың библиотекаларында техниктиг болгаш көдээ ажыл-агый литературазының 231 мун экземпляр номнардан 73 мунун номчукчулар бижидип ап, номчаан.

9-ку беш чылдың шиитпирлиг 1973 чылында культурамассалыг ажылдың деңнели бедип, чоннуң коммунистиг кижизидилгези дээш демисел улам дээштиг апарган. Культура албан черлери чартык миллион хире кижи кижикчилиг 12 мун массалыг хемчегларни эрттирген. Библиотекаларның номчукчуларының саны 1972 чылда 83 мун турганындан эрткен чылын 85 мун кижи чедир өскен.

Культура албан черлери 9-ку беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседириңче угланган ажылды идепкейжиткен. Чижээлээрге, Каа-Хем районнуң Көк-Хаак, Бүрен-Хем, Бүрен-Бай-Хаак суурларының клубтарынга эрткен «Тараажы холдарга алдар!» деп байырлыг кежээлерни адап болур. Ол байырлалдарны дүжүттүң маадырларына турраскааткан. Ындыг болбастың аргазы чок. Ук ажыл-агыйлар дүжүт ажаалдазынга шылгарааннар. «Бүрен» совхозка РСФСР-ниң Министрлер Төвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тин, а «Коммунизмче орук» колхозка Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң болгаш профэвилелдериниң область төвүлелиниң Кызыл туктарын тывыскан. «Коммунизмче орук» колхозка эрткен дүжүттүң байырлыг кежээзинге партия, профэвилел болгаш хөй-ниити организациялары идепкейлиг киришкен. Кежээни ажыдарда колхоз конторазындан «дүжүттүң дээжизин» болгаш дүжүттүң үш маадырларын кошкан үш аътка чалап олуткан. «Дүжүт-73» деп чемпион кожаалары эң тергиин комбайнерлер П. Ситников, А. Филатов, Д. Долганов, В. Ылдан оларга колхоз даргазы Д. Сирота тыпсырга, пионерлер тараалардан кылган боондактарны оларга кедиргеп. Байырлал мурнакчыларга турраскааткан солун концертби доозулган. Клуб болгаш библиотека эргелекчилери В. Харченко биле Л. Ситникова олар ажылдың янзы-бүрү солун арганларын ажыглаан, аңгы-аңгы назы-харлыг болгаш мергежилдиг кижилерниң дыштанылгазын таарымчалыг организастап турары эки. «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ижинге, күрүне мурнунга онаалдаларын күүседириңге культура албан черлериниң киирип турар үлүү улуг.

Тес-Хем районнуң культура албан черлериниң ажылдакчылары чоннуң күш-ажылчы идепкейин көдүрүп, СЭКП ТК-ныңң, ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң, ВЦСПС-тин, ВЛКСМ ТК-ныңң социалистиг чарышты улам калбартыр дугайында доктаалын кижи бүрүзүнге чедирери дээш ажылдап турар. Культура бажыңнарынга, клубтарга мурнакчылар-биле ужуражылга кежээлерни үргүлчү эртип турар. Эрткен чылдың түңнелдериңге турраскаткан кежээ «Чодураа» колхозтуң Культура бажыңынга эрткен. Аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Ленин ордениниң эдилекчизи Максим Сувандин, соңчарыштың тиилекчизи, механизатор Байыр-Белек Марчын, трактор-хову бригадазының бригадири Василий Аралдин, район Советинин депутады, саанчы Баткар Чедей оларны чалаан. Культура бажыңының ханаларында колхозтуң чедиишкиннерин көргүскен стендилерин, мурнакчыларның болгаш хоочун колхозчуларның чуруктарын аскылаан. Президиум столун чечектер, «Кежээниң мурнунда хүндү» деп бижээн лозунг каастаан турган.

Бүдүрүлге темазынга, мурнакчыларга турраскааткан кежээ Тожу районнуң Адыр-Кежиг Культура бажыңынга солун эрткен. Кежээниң маадыры бөдүүн ашчы, маадыр ие Мария Хуваалга болган.

Библиотекаларның ажылының кол көргүзүү ооң бүдүрүлгеже чоогунда, хову, мал ажылының ажыл-ишчилериби-биле харыдзаалыында деп чүве билдингир. Ынчангаш Таңды районнуң библиотекалары көжер 40 библиотеканы тургускан болгаш ажыл-агыйның түс-түс адырларының аайы-биле ажылды экижиткен. Ынчангаш Таңды район 1973 чылда чонну ном-биле хандырарынга мурнакчы болган.

Номчукчу саны 1972 чылда 8067 турганындан 8548 четкен, а ном бээри 147 мундан 154 мун четкен.

Культура албан черлериниң ажылының дээштин колхоз, совхозтарның удуртукчуларының, партия, комсомол органнарының, көдээ Совет күүскомнарының үк ажылче доктаамал сагыш салып турарындан улуу-биле хамааржыр. Агитбригадаларның, хана солуннарның ажылының угланыышкыны удуртукчуларның ажыл-агыйны илеткелдериңге үндезилеттинер. Өзүлүг-ла ындыг удуртулганы «Ленинчи орук» совхозтуң директору В. И. Евтушков, «Кызыл тук» совхозтуң директору Ю. П. Заяин (Каа-Хем район), «Көк-Тей» совхозтуң директору А. И. Ломаев, Шекпээр көдээ Совет күүскомунуң даргазы Төгүс-оол (Барыын-Хемчик район), Балгазын болгаш Дүрген көдээ Совет күүскомнарының даргалары Благинин, Иванова (Таңды район), «Өөк» совхозта партия организациязының секретары Догур-оол болгаш өскелер-даа көргүзүп турар.

Каа-Хем районда «Романтиктер», Чөөн-Хемчикте «Дамырак», Улуг-Хемде «Малчын», Барыын-Хемчикте «Мажалык», Эрзинде «Хүлүмзүрүг» агитбригадалар ажылишчилериниң хүндүткелин чаалап алган, чоннуң культурлуг негелдериңге дүүштүр ажылдап турар.

Бо талазы-биле эштежип болбас четпестер бисте ам-даа бар. Бай-Тайга районда чамдык клуб, библиотека ажылдакчыларын оларның кылыр ажылындан чардыктырып, өске ажылдарже мобилизастаарына көдээ Советтер болгаш партия организациялары чөпшээрежип турар. Ынчангаш ол районда чамдык культура одагларының ажылы кошкак.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Культура бажыңынга бо чылдың февральда эш хуузунуң судун организастап эрттирген. Аңаа хөй кижи чыыллган. Күш-ажылдың сагылгачурумун үреп турарларга согугну бээр дээн суд аңаа шоодуг, хөгже шилчий бергеп. Ооң чылдагааны колхоз даргазы Морозовтуң, партком секретары Пашенинниң клуб ажылынче сагыш салбас, ында үү болуп турарын хайгаравазында. Эш хуузунуң судунуң даргазы М. И. Бельевский судту база чогумчалыг белеткеваан. Шак ындыг хемчеглер клубтуң ат-алдарын, кижизидикчи ролюн кудуладып турары илдеп. Колхозтуң удуртукчулары клубче сагыш салбайн турарын ында байдал безин хереченлеп турар. Үр үеде чугайлаттынмаан, дерилге чок туруп турар клубка культурамассалыг солун хемчеглер организастаары-даа берге.

Көдээде культура одаглары колхоз, совхозтарның чон ортузунга пропаганда болгаш организакчы ажыл чорудар төвү болуру билдингир. «1974 чылдың планнарын күүседири болгаш ажыр күүседири чүге 9-ку беш чылды чедиишкиниг доозарынга эвес, харын чурттуң экономиктиг көдүрүүшкүнүге бижиг баазаны чоннуң материалдыг болгаш культурлуг байдалын дараазында беш чылда тургузарынга чугула базым болур ужурлуг»—деп СЭКП ТК-ныңң партияга болгаш совет улуска Кыйгырыында айыткан. Культура албан черлериниң бүгү ажылдакчылары ол Кыйгырыгны боттарының ажылынга дайынчы программа кылдыр хүлээп көрүп, чоннуң культура хандырылгазын улам экижидери дээш ажылдап турар. Ынчангаш культура албан черлериниң ажылдакчыларының сорулгазы нарын болгаш харыысалгазы бедик.

Совет Тываның 30 чыл оюн төлептиг уткууру дээш идепкейлиг ажылдавышаан, доску беш чылдың тодарадыкчы чылының планнарын күүседириңче чоннуу мобилизастаары культура албан черлериниң сонгаарлаттынмас сорулгазы.

Д. ПОПКОВ,
Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы.

БИСТЕ АНЫЯК СПЕЦИАЛИСТЕР

Амгы үеде бистин республикада 250 ажыг тускай эртемниглер орук тудуунун болгаш ажыглалының организацияларында ажылдап турар. Оларның хөй кезии сөөлгү үш чылдарда немешкен аныяк тускай эртемниглер. 1971 чылда Красноярскинин автоорук техникумун 25 тыва ооллар болгаш кыстар доосканы. Олар оруктар болгаш көвүрүглер тудуунун база ажыглалының тускай ортумак эртемин шиңгээдип алгаш, Тываның бүгү булуннарында ажылдап турар. Оларны Красноярскиге бистин республиканың орук черлериниң күсели-биле өөреткен.

Бо бөлүк аныяк тускай эртемниглерниң аразындан чедип алган билиин ажыл-херек-биле эки холбап, амыдырында чедиишкиниг ажыглап турарлар эвээш эвес. Чижээ, Н. Өдекей Өвүр районда № 1473 бүдүрүлге-орук участогунун кол инженериниде ийи чыл ажыр эки ажылдап турар. Коллективте комсомол эге организациязының секретары, ВЛКСМ райкомунун бюро кежигүнү аныяк инженер идепкейлиг хөй-ниитичиге санадып турар. Оларның бирээзи Мижит-Доржу Маадыр-оол Барыын-Хемчикте № 1469 бүдүрүлге-орук участогунда кол инженерге дешпээн.

Улуг-Хемде № 1470 бүдүрүлге-орук участогунга Б. Омак кол инженерлеп турган, ам шериг албанында. Өвүрде участоктун аныяк мастери В. Ойдуп ыраккы Мөңгүн-Тайга районунун оруктарын харыылап, оруктар, көвүрүглер тудугларын билдилиг удуртуп келген. Чөөн-Хемчикте орук мастери М. Сүтсүгбей билиин өскелерге күзелдии-биле дамчыдып турар. Мактадыг ажылдакчы апарган. Шагаан-Арыгда орук-ажыглал участогунга лаборантылап турган Д. Сарыглар ам инженер-экономист. Самагалдайда Б. Агбан база кол инженер апарган.

Кайда-ла аныяк тускай эртемниглерни ажылга чөп ажыглап, оларже чогуур кичээнгей салып, боттуг дузаны чедирип турар болдур, ында бүдүрүлгечи көргүзүглер база бедик бооп турар. Чижээ, Балгазында № 2 орук тудуг эргелели улуг эвес коллектив. Ажылчын, албан-хаакчыттарының ниити саны чүстен улуг ашпас. Ынчалза-даа аныяк тускай эртемниглери он ажыпп турар. Эргелелдиң көргүзүглери чыл бүрүде өспүшаан, ажылдың шынары бедөөн, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында тудуг организацияларының аразында тиилекчи болган. Ол ышкаш Өвүрде, Чадаанада, Каа-Хемде болгаш Барыын-Хемчикте орук участоктары 1973 чылда планныг онаалдаларын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгезин хуусаазындан эрте ажыр күүсеткилээн, а 1974 чылдың эгезинде-даа мурнакчылар болбушаан чоруп турар. «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле тускай эртемниг 6 кижи шаннатканы өөрүнчүг. Аныяктарга үлегер-чижээн көргүзүп, чүгле коллективинде эвес, районда хүндүткелдиг хоочун орукчуларны хөйнү адап болур.

Хандагайтыда № 1473 бүдүрүлге-орук участогунун начальниги И. Түвекей аныяктарны кижизидер болгаш мергежилин бедидер база хөй-ниитичи идепкейлиг чоруун көдүрер дээш улуг күүн салып турар. Ол участокта политиктиг өөредилгениң пропагандизи. СЭКП райкомунуң бюро кежигүнүнге ийи удаа сонгуткан болгаш районнуң партия, совет органнарының ажылынга идепкейлиг дузалашпышаан ийи районнуң оруктарын харыылап, бүдүрүлгениң ажылын эки удуртуп турар.

Автомобиль оруунун талазы-биле дээди эртемниглерниң саны эрткен үш чылдарда үш катап өскен. Балгазында орук тудуг эргелелинин кол инженери, дээди эртемниг Ю. Байыр аныяк тускай эртемниглерни белеткээринге арга-дуржулгазын харамнанмас кижилерниң бирээзи. Ол мурнунда Кызыл-Мажалыкта орук участогунга кол инженер турган, 10 аныяк кижини боду Кызылга эккелгеш, экзамен дужаадып өөредип чоруткан. Ю. Байыр эргелелде аныяк дээди болгаш ортумак эртемниглерниң билбес үүлдерин айтып берип, арга-мергежилге өөредип база турар. Ол боду Тыва автоорук эргелелинде дээре чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның бирээзи. Коммунист эш Байыр политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени коллективте эки удуртуп, кичээлдерни бедик деңнелге эрттирип турар. Сарыг-Септе участоктун начальниги Л. Камзалаков, Балгазында эргелелдиң кол инженери турган дээди эртемниг М. Ооржак, мастер турган А. Спрыгин дээш оон-даа өскелер партия, совет, хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип келген.

Кадрларның өөредилгезинде қыска хуусаалыг курстар база семинарлар кол черни ээлеп турар. 1973 чылда безин Москвага 3 кижи, Ленинградка 9, Иркутскиге, Барнаулга 53 мастерлер, механизаторлар, Свердловскиге 22 инженер-техниктиг ажылдакчылар, Борович, Владимир, Каменск-Шахтинск, Новосибирск болгаш өске-даа хоорайларга хөй санныг кадрларның мергежилин бедиткен.

Тываның автомобиль оруктарын улам дүрген сайыраңгырынга тускай эртемниглер аныяктарның арга-мергежилин бедидери, оларның ханы билин улус ажыл-агыйынга боттуг салыышкынны киирер.

О. ТОВУУ,
Тываавтоорук эргелелинде кадрлар белеткээринин инженери.

Кур черлерни шиңгээдип ап эгелээнинден бээр 20 чыл болганынга

Алма-Ата областың «Каскеленский» совхозу тургустунгандан бээр 20 чыл болган. Ында хоочун кур-чержилер-даа, кур черге өскен аныяктар-даа бир демниг ажылдап турар. Чурукта: солагай талазындан оң талазынче — электросварщик комсомолчу Иван Гернер, кур черниң хоочун комбайнери Баяхмет Канешев болгаш комсомолчу-тракторист Виктор Зейферт.

Ф. САЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ИДЕГЕЛДИГ БЕДИК ДҮЖҮТТЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

М. С. СОЛОМЕНЦЕВТИҢ чугаазынын допчулалы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Мелиорацияның болгаш суг ажыл-агыйының эвилел база республика министерстволары бо херекке чурумну тургузуп, төлевиледер көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин амыы негелделеринге долузу-биле харыылаан турарын, мелиориастаан черлерниң гектар бүрүзүнден эң хөй продукция алырын хандырар ажылдарның бүгү комплекизин баш удур көрген турарын чедип алыр ужурлуг.

Суг ажыл-агый организацияларының ажылында чугула курлавыр болза техниканы улам бүдүрүкчүлүг ажыглаары болур деп, М. С. Соломенцев чугаалаан. Сөөлгү чылдарда мелиораторлар хөй-хөй чаа машиналарны болгаш механизмнерни ап турар. Ынчалза-даа оларны ыракта чедир ажыглавайн келген. Оларның дыка хөй чаңгыс эвилчегде ажылдап турар. Чижээ, эрткен чылын мелиорация болгаш чер казар машиналар хонукта 8,9 шактан хөй эвес ажылдап турган боор-дур.

Күчүлүг мелиорация техниказын долу эвес болгаш эвээш бүдүрүкчүлүг ажыглап турарын эң-не ажыл-агыйжы эвес чорук кылдыр санаар херек. Министерство болгаш ооң бүгү бүдүрүлге салбырдары боттарында бар мелиорация болгаш чер казар техниканың ажыглалын үндезини-биле экижидер, машиналарның, механизмнерниң, ылаңгыя экскаваторларның, аар тракторларның ийи эвлчегде ажылдаарын хандырар ужурлуг.

Мелиорастаан черлерни чогууру-биле ажыглаарынче улуг кичээнгейни угландырбышаан, Россия Федерациязында ам беш чартык миллион суггаттыг болгаш курганкан черлер барын М. С. Соломенцев демдеглээн. Ол дээрге бистиң алдын фондуруус-дур. Дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар ол черлерден бедик дүжүттерни ап турар. Ынчалзажок мелиориастаан гектар черниң арталары ыракта-ла чедир ажыглаттынмайн келген. Ынчалза-даа оларны ыракта чедир ажыглавайн келген. Оларның дыка хөй чаңгыс эвлчегде ажылдап турар. Чижээ, эрткен чылын мелиорация болгаш чер казар машиналар хонукта 8,9 шактан хөй эвес ажылдап турган боор-дур.

Күчүлүг мелиорация техниказын долу эвес болгаш эвээш бүдүрүкчүлүг ажыглап турарын эң-не ажыл-агыйжы эвес чорук кылдыр санаар херек. Министерство болгаш ооң бүгү бүдүрүлге салбырдары боттарында бар мелиорация болгаш чер казар техниканың ажыглалын үндезини-биле экижидер, машиналарның, механизмнерниң, ылаңгыя экскаваторларның, аар тракторларның ийи эвлчегде ажылдаарын хандырар ужурлуг.

Мелиорастаан черлерни чогууру-биле ажыглаарынче улуг кичээнгейни угландырбышаан, Россия Федерациязында ам беш чартык миллион суггаттыг болгаш курганкан черлер барын М. С. Соломенцев демдеглээн. Ол дээрге бистиң алдын фондуруус-дур. Дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар ол черлерден бедик дүжүттерни ап турар. Ынчалзажок мелиориастаан гектар черниң арталары ыракта-ла чедир ажыглаттынмайн келген. Ынчалзаа

Бистиң календарывыс

ЧОГААДЫКЧЫ АМЫДЫРАЛ

(Туркмен ССР-ниң улустуң чогаалчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. М. Кербабаевтиң 80 харлаанынга)

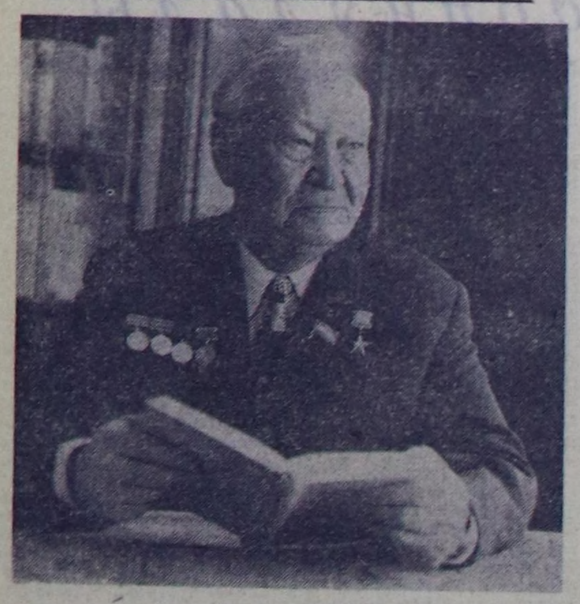

Берды Мурадович Кербабаевти — туркмен совет чогаалдың эге чадаазындан тура баштыны, база ооң сыныш дивес шапкынчызының адын бөгүн кым билбес боор. Ооң мерген уткалыг шүлүктери, чалбыыштыг изиг сөстери, романнарында чуруп көргүскени чедингир, бижыңгыр овур-хевирлери муң-муң номчукчуларның чүрээнде. Туркмен национал чогаалдың төрүттүнүп келгениниң эгелээш, бежен чылдар дургузында ооң идепкейлиг баштыңы бооп, уран-чечен чогаадыкчы күш-ажылы-биле чонунуң бедик культурлуг өзүлдезиниң төлээлекчизи болуру — Берды Кербабаевтиң база аңаа дөмей салымчаяаныг чогаалчыларның аас-кежиктиг салым-чолудур. Ындыгларның адын адаарга-ла кижи бүрүзүнүң угаан-медерелиге чонның уран чогаалы чуруттунуп келир.

Ооң бижээн номнары Европаның дылдарының хөй кезиинде очулдуртунган. Совет культураның бүрүн эргелиг төлээзи болуп, найыралдың хөй-хөй бөлүк төлээлериң баштап алгаш, Европаның, Азияның, Африканың янзы-бүрү чурттарынга аянчорук кылып келген бо туркмен чогаалчының алдар-суураның дугайын чугаалаяры аңаа-ла бир чүве эвес. Туркменияның улустуң шүлүкчүлериниң дугайын, харын-даа туркмен чоң бар деп үвени ындыг-ла кончуг ырак эвес үеге чедир билир-ле кижилер билир турган.

Төөгүлүг ийи үе-чаданың дириг херечизи — Кербабаев бодунуң чечен чогаалын республиканың үе-чергези база ооң төлү кылдыр санавышаан: «Ол-ла бүгүнү меңээ революция, партия, совет эрге-чагырга берген» деп чайгылыш чок бижип турар. Бо дээрге аңаа-ла бир хоозуп сөстер эвес, а өөрээн сеткилдин, чалгыынанган чүректиң ханызындан төрүттүнген сөстер-дир.

Сезен чылды чурттап эртип каапкан ак баштыг кижиниң амыдыралды болгаш ооң болуушкунарын ол хире үнелеп билири таварылга эвес. Чогаалчының одуруг, сос бүрүзү туркмен чонунуң мурнундан революцияга, партияга, Совет эрге-чагырга бердингениниң, улустарның найыралыының дугайын чугаалап турар.

«Шинтпирлиг базым» деп ханы уткалыг улуг чогаалында ол революцияны алгап ырлавышаан, туркмен чонунуң революцияга хөй-аът кирип, каранғы-думбей эрткен үени даазылы-биле тура тыртып чок кылгаш, чаа амыдыралче киргенинин дугайын илереткен. Колониализмниң саттынык чы талалакчылары Туркменияны балааш-биле аңаа-ла чидир чүлгүттер «картада кара хир» деп адап турганнар. Ийе харын, Октябрьның арыг салгыны чогаалчының төрээн чери — Тедженниң ховуларын сергедир сырыннап, көстүп көрбээн чаа амыдыралды эккелбээн болза, чидир чүлгүттердаа турган чадавас...

Кандыг базымны кылза экил, кайы агымче ага берае экил? деп бодундан айтыртынар чидиг демиселдиң үезинде аза бербээн, бодунуң шын оруун тып, революцияның ыдыктыг хөрээн угаан билген чонунуң төлээлериниң овур-хевирлерин Кербабаев шыны-биле чуруп көргүскен. Ашир, Аржык ышкаш маадырлар чоңдан үнген, янчангаш Кербабаевтиң чогаалының кол маадыры чоң болуп турар. Ханы уткалыг, улут хемчээлдиг чогаалды бижиири белен эвес, чүге дээрге туркмен литературага тускай проза чогаалы чок турган. Ол уран мергежилге Кербабаев Лев Толстойдан, Горькийден, Шолоховтан, Фадеевтен өөренип алган. Садриддин Айнини, Сабит Мукановту, Галимджан Ибрагимовту, Абдулла Кадырини базала бодунуң башкыларынга санап турар. Оларның дузазы-биле революцияны чогумна чонуу кылдыр шын көргүзүп, хөй санныг маадырларны диргизип, революцияның чогаадыкчы, чаартыкчы күжүн көргүзүп шыдааны — чогаалчының улуг чедиишкини болгаш совет революсчу-төөгүлүг романистиканың одуруунга бо роман база кирип турар.

Элээн сөөлүүредир бижээни «Кайгысыз Атабаев» деп романы база ол темага хамааржыр. Харын-даа ында революцияга киржип, бодунуң холу-биле чаа социалистиг амыдырал дээш демиселчилерни көргүскен.

Революцияның мурнунда чүгле... 64 демир андазынныг, керосин лампазын культураның эң бедик чедиишкини деп санап турган ол оран бөгүн Красноводск, Марыйск энергия тудугларлыг, 62 эртем-шинчилел институттарлыг апарган. Туркмен Совет Социалистиг Республиканың тургустунганы 1924 чылга бодаарга, нефтини ам ооң бир хонукта безин чеди катап хөйнү ап турар. Бо бүгү Туркменияга туруп көрбээн азы революциядан төрүттүнүп ажылчын аңгының бүдүрген хөрээ болгай. Кодээ ажыл-агыйның эгээртинмес продукциязы-биле чергелештир Туркменияны индустриалдыг оран болуп, хун келген тудум улам хөгжүп орар. «Небитдаг» деп романы нефтижилер хоорайы Небитдагны, ооң ажылчын аңгызының ажыл-хөрээн, салым-чолун алдаржыткан. «Картада кара хир» деп турган Туркменияныс ам 30 янзы бараанларны делегейнин 50 чурттарынче үндүр садып турар болгай.

Үлетпүрүнүң, кодээ ажылагыйның-даа үнер дөзү — хөвен бүдүрүлгези, суг чокта ол бүтпес. 1918 чылда Совет Россия, хамааты дайының хай-халавынга алзып тураа-даа, Туркестанга суг-тарылга ажылдарын чорудары-биле он-он миллион акшаны үндүрүп берген. Ооң түңнелинде Совет Эвилелинин 200 хоорайларының 30-деп хөй нация акы-дуңма кижилерниң киржилгези-биле кылдынган хуулгаазын үүле —муд километрде шөйүлген канал дугайында «Дамды суг — адыш алдын» — ленинчи национал политиканың амыдыралга боттанганының, туркмен кижиниң муң-муң чылдарда бодап келген күаелинин бүткенинин, кижилерниң буянныг ажылжын алгап-ырлаан, Кербабаевтиң база бир улуг чогаалы.

Туркмен литературада бир дугааргы реалистиг уткашынарлыг «Хөрээженниң амыдыралы», «Адаттың өргүлдези» деп шүлүглелдери туркмен хөрээженниң эргиниң бүдүүлүк чанчыдарындан хосталып, эрге-шөлөө алганының дугайын көргүскен Берды Мурадовичиниң алдарлыг ажылдары.

Шүлүглел, шүлүк чогаадырыдан аңгыда, Кербабаев республиканың бир дугааргы шин бижикчизи. Кербабаевтиң чогаалдары чоң-биле кандыг-бир кайгамчык үнүштүн дазылдары ышкаш тудуш.

Кербабаев дугайында; ооң өткүт үнүнүң, оттуг караның, онзагай угаанының, чурталгага кайгамчык ышаанының, ооң төттүмес талантызының, хүн дег чырык сеткилиниң дугайын төпчү чокка чугаалаг болур. Ол дугайын бижиттинген болгаш ам-даа бижиттинер чогаалдары кымдан-даа артык сөглөөр ужурлуг. Коммунист, академик, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, республиканың улустуң чогаалчызы, хөй-хөй орден, медальдарның эдилекчизи, Күрүне шанналдарының лауреады —Берды Мурадович Кербабаев — бодунуң 80 харлаанын күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле, чаа-чаа тиилелгелер-биле уткуп турар. Чырык хүн дег аас-кежиктиг болуп, чоруунар-ла чогузуп, Берды-ача!

Р. ЭСЕНОВ.

Туркмен ССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин даргазы.

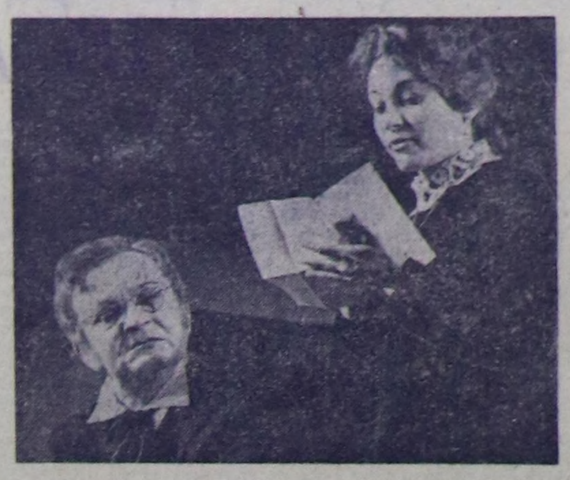

Сценада — кино артистери

ЧУРУКТА: «Кызыл болгаш кара» деп шииден көргүзүг (Стендальдың романын ёзугаар тургускан сцена композициязы). ССРЭ-ниң улустуң артизи Сергей Герасимов тургускан, чурукчузу — Л. Пятов. Хөрээжен дээрги де Ренальдың ролюнда Наталья Бондарчук, дээрги де Ренальдың ролюнда — артист А. Смирнов. Аныяк артист Наталья Бондарчук «Солярис» дээр кинога база ойнаан.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

СПАРТАКИАДАНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

СВЕРДЛОВСК. Март 13. (СЭТА-ның тускай корр). ССРЭ-ниң Улустарының III кышкы спартакиадазының түңнел оюнларында алдын медаль бүрүзү дээш чидиг спортчу демиссл-биле чергелештир, команда талазы-биле шанналдыг чер дээш шыңгыы маргылдаа чоруп турар. Спартакиада эгелээнинден бээр беш хүн эрткенде москвачылар мурнуку одурутда чоруп орар. Олар моон мурнунда болган ийи спартакиадага база тиилээнгер. Дүүн орай доозулган фигуристерниң маргылдаазын санаваска (Москваның спортчулары багай эвес көргүзүглүг болган) найысылалдың шилиндек командазы 640 санныг. Ооң дараазында 544 санныг ленинградчылар, үшкү черде ленинград областың спортчулары чоруп турар.

Спартакиаданың түңнел оюннарының алдыгы хүнү эртенден бүргег болгаш хаттыг болган. Ынчалза-даа делегей чемпиону болгаш Саппоро олимпиадазының типлекчизи Галина Кулаковага ийги алдын медаль чаалап алырынга ол шаптык болбаан. Ол километрнин дистанциязын 36 мин. 42,08 секундада эрткеш, типлекчи болган.

Моңгүн болгаш хүлер медальдарны чурттуң шилиндек командазының аныяк киржикчилери — Новосибирскиден келген Зинаида Амосова биле Сыктывкардан келген Раиса Сметанина чедип алган.

Бистиң хоочун спортчуларывыстың дугайында макталдың чылыг сөстерин чугаалаары чугула. Олар шанналдарга четпээн-даа болза, хаак оруунга типлелге чедип алыр дээш канчаар демисежир ужурлутул дээрзин аныяктарга көргүскен. Ленинградтың хаакчызы Нина Балдычева маргылдааның мурнуу хүнүнде соокка алышкаш, сырыгылап турган-даа болза, чарышка киришкеш, алдыгы черге үнген. Сески черни эзлээн Жанна Елистратова маргылдаага бүгү күжүн бергеш, маңнап келгеш, каш базар безин харык чок болган.

Спартакиадада ам Галина Кулакова биле Василий Рочев олар тергиндеп турар. Сөолгүзү спортчу ёзулуг дадыгыышкынны алган. Бистиң алдарлыг чемпионувус Кулакова өөрүнден канчан-даа ажыг дээрзи база илдеп. Ынчалза-даа бистиң оске хөрээжен хаакчыларывыс аңаа чедер дээш кызыр болза чугула, чүге дээрге, чемпионга чаа кандидат херек болгай.

ЧАА МАСТЕРЛЕР

Киров Хунажыкович Хомушку тыва хүрешке Ыраккы Чөөн чук болгаш Сибирьниң база бистиң республиканың каш дакпыр чемпиону, сураглыг мөгелериниң бирээзи. Ол чүгле хүрежиринге ынак эвес, спорттуң янзы-бүрү хевирлерин чоп ортузунга нептередир болгаш аныяктарга бодунуң байлак дужулгазын дамчыдар талазы-биле улуг ажылды чоруткан. Хомушку Киров сөөлгү чылдарда Бай-Тайга райкүүскомунуң күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазында ажылдап, районга спортту сайзырадыр дээш боттуг хемчегларни ап турар.

Киров Хунажыковичниң аңа маргылдааларынга чедишкиниг хүрешкенин үнелеп көргеш, национал спорт талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастери атты аңаа тывыскан. Бо бедик атты ол барык чаарби ажыг чылдарның дургузунда спортка хандыкшылы, кызымаккай чоруу-биле чедип алган.

Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң коллегиязынга Хомушку Кировка РСФСР-ниң спорт мастери деп хорек демдээн байырлыг байдалга тывыскан.

Чыылганнар аңаа байыр чедирип, спортчу чедишкиннерни күзээн.

Ол ышкаш национал спорт талазы-биле РСФСР-ниң спорт мастерлери деп атты моге Найдан-оол Доспан, ча адыкчылары Евгений Тутатчиков, Раиса Тутатчикова, якуттан черниң узунун халыыр Василий Баклыков оларга тывыскан дугайында документилер чедип келген.

Э. МОНГУШ.

Культура амыдыралының экраны

МУЗЫКА НЕДЕЛЯЗЫ

Бүгү-россияның ыраажылар ниитилелиниң Тыва салбыры эткен чылдан эгелеп республикага «Музыка неделязын» эрттирип эгелээн. Неделяның кол-ла сорулгазы Тываның аныяк болгаш хоочун композиторларының музыка чогаалдарын база классиктиг музыканы чоңга таныштырары болур. Неделяның ажылында күрүне филармониязы, симфония оркестри база уран түүл училищезиниң ниити ырлары, музыка школазының коллективтери киржип турар. Уран түүл училищезиниң концерт залынга телевидениениң болгаш радио комитединиң симфония оркестриниң концерти болган.

Оркестр колдуунда-ла аныяк композиторларының чогаалдарын күүсеткен. Концерттиң бирги кезээ аныяк композитор Александр Курченконуң «Кызылдың сюитазы»-биле эгелээн. Бо чогаалды Александр Курченко 1973 чылда бижээн. Композитор төрээн хоорайының төөгүлүг черлерин, ооң чаа тудугларын, ажылчы чонун бодунуң чогаалында алган турар. Ук сюита 8 аңгы улуг эвес номерлерден тургустунган. Эң ылаңгыы «Кызылдың 26-гы кварталы» болгаш тыва улустуң национал оюну «Хүреш» деп номерлерни композиторнуң бижээни дыка солун болган. Оркестриниң солистери Куулар Өшкү-Саар биле Стелла Лесогорова олар «Кады чор сен, авай», «Бай-ла Хемчиим», «Айлаң кушкаш» деп ырларны күүсеткеннер. Стелла Лесогорова чех композитор Россининиң операзындан ариялары база күүсеткен. Дворжактың «8-ки славян танцызын» концерттин бирги кезээниң төнчүзүнде оркестр дыка эки күүсеткен. Концертти Виктор Тока дирижёрлаан. Композитор Моке артистер С. Сарыг-оол биле А. Чыргал-ооллуң «Хүнүүң ыраажылары» деп оперетта-зындан үзүндүлерни ойнаанын сургуулдар сонуургаан.

Театр уран түүл талазы-биле практиктиг дузаны училищете чедирип турар. Училищеде уран түүл бөлүмү доктаамал ажылдап, ында хөй санныг кедир үениң делгем билигдиг механизаторлары, харылзаачы-электриктери хаара туттунган. Хөгжүм хөрекселдери, концерттерге кедер идик-хеп талазы-биле боттарының бот-тывынгыр артистерин училище эки хандырып турар. Тускай уран түүл өрээли бар. Ында шимелдеделде, уран түүл, эстетика талазы-биле булунарны организастаан. Сургуулдар аңаа келгеш, совет киновуң, театрның артистериниң амыдыралы болгаш уран түүлге хамаарышкан өске-даа материалдар-биле таныжып боор аргалыг. Ол ышкаш театрның артизи Дарый Монгуш хостуг шактарында сургуулдарда уран түүл бөлүмүн удуртуп, дузалажып турар.

С. ВЛАД-ООЛ.

АРТИСТЕР—СУРГУУЛДАРГА

Кызыл хоорайда көдээниң № 3 профессионал-техниктиг училищезиниң улуг залын ол хүн каас-шиник кылдыр деринкен. Адаккы каттан үнүп келирге, механизатор кадрларның ажыл, амыдыралын көргүскен плакаттар кижиниң кичээнгейин хаара туда бээр. Коридорнуң дөрүнде «Луис Корваланның чуруу турар. Ооң адаанда, «Луис Корваланга — хосталга!». деп бижип каан. Бо чуруктуу училищениң ийиги курсчузу Галина Казакова чураан.,

Ханаларында өөнүг, шил мозаика-биле каастаан чуруктарлыг аалга сургуулдар долдур олурупкан. Сценаның үстүнде «Коммунизм — делегейниң чалыы назыны, ону аныяктар тургузар» деп, тода кылдыр бижип каан.

Хүрен-кызыл хилиң шывыглыг столга кежээге чаздып келген артистер чедип келири билек, училищениң директорунуң оралакчызы Зоя Михайловна Стащевская кежээни ажытпышаан чугаалады:

— Республиканың хөгжүмшүн театры каш чыл бурунгаар бистиң училищени шефке алган, сырый харылзаалыг ажылдан турарывысты билир болгай силер. Сөолгү үеде безин РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артистери Виктор Көк-оол, Максим болгаш Кара-кыс Мунзуктар, театрның кол режиссеру, республиканың алдарлыг артизи Сини-оол Оюн биске аалдан кээп, солун ужуражылгаларны кылган. Бөгүн келген аалчылар — база-ла бистиң шефчилеривис. Ам оларга сөстен берейн.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Екатерина Кенденбиль тыва театрның коллективи тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында республиканың ажыл-ишчилеринге кандыг чаа шиилерни бараалгадыр деп турарын болгаш моон соңгааргы сорулгаларның дугайын чугаалаан. Ол ышкаш театр-биле училищениң арызында харылзааны улам күштелдирип, кандыг боттуг ажылдарны чорутса экил дээрзинге артист доктааган.

Дараазында Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Солун-оол болгаш артистер Д. Намчыл, Ч. Монгуш, Р. Серен-оол олар боттарының чогаадыкчы планнарын таныштырбышаан, актерның нарын мергежилиниң чажыттарының дугайында сургуулдарга сонуургаткан. Ужуражылга үезинде сургуулдар театрга хамаарыштыр сонуургап турар айтырыгларын салып, ооң тодаргай харыларны алганнар. Артистер биле сургуулдарның ужуражылгазы солун болгаш кайы-даа талага ажыктыг болган.

Люндүп Солун-оол «Ромео биле Джульетта» деп трагедиядан Меркуционуң Мак кадын дугайында чугаазын, «Көргеним болгаш дыңнааным» деп ниити аттыг ыска шоодугларны номчаанының соонда залга адын часкаашкынары диңмиреп турган.

Кежээге киржип келген өскүлүг болуп, бирги черниң шанналын алган. Ында инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш удуртукчулар хамаарышкан объектилериниде өрт камгалалын бедик деңнелге тургускан. Бо талазы-биле хемчегларни план ёзугаар күүседип турарлар.

Комбинатка чаа ажылдап киргеннерге база хоорайның профтехучилищезиниң сургуулдарына өске-даа мергежилдиг кижилериге өртке удур камгалал ажылынга хамаарышкан сургаалдаларны, беседаларны кылып келдивис. Ол ышкаш техниканың ажылын чок чоруунга хамаарышкан кичээлдерни даг-дүгү арыглаар фабриканың кол инженериниң оралакчызы эш Сундуй-оол, инженер эш Хаит олар эрттирип турар.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң тудугжулары комбинаттың ийиги эзлчээниң тудуг-монтаж ажылдарын кылып тура, өртке удур камгалал хемчеглерин багай боттандырган. Ооң түңнелинде эрткен чылдың эгезинде 2-3 удаа өрт болгулаан. Ооң чылдагааннарын тодарадырга, өрт камгалалының бөдүүн дүрүмнерни сагыыаанында болган. Тудуг чанынга одагланып, электроканнаашкын, дуңзаалаашкын ажылдарының дүрүмнерни хажыдып база кыыр материалдарны тудуг-монтаж ажылдарынга ажыглаанындан өрттер үнген.

Ак-Довурак хоорайда өрт камгалал отрядының ажылдакчылары тудуг эргелелиниң удуртукчуларынга тудуг объектилерин өрттен айыл чок болдурар дугайында аас, бижимел-биле сагындырыгларны, сүмелерни каш удаа берген. Ындыг турбуже, чүү-даа кылбааннар. Ынчангаш тудуг эргелелиниң начальниги эш Чунинге, участок начальниги эш Васильченкога административтиг хемчеглер хүлээдип, акша-биле торгаан сөөлүнде, байдал экижээн.

Өртке удур хемчеглерни комбинаттың чурталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң удуртукчулары эштер Силкин, Зубанов олар багай боттандырган. Ол эргелелге хамаарышкан Постоянный суурда хөй каът бажыңнарның подвалдарының эжиктери үрелгилээн, чамдыктары шуут чок. Оларның иштин корум-чурумчутпаан, бокталы берген чыдар. Ол подвалдарга өрттер база үнгүлээн. Тудугжулар суурунда бир болгаш ийи каът бажыңнарның хөй кезиинде өрт айыылынга удур таарымчалыг чүүлдер тургустунмаан.

Ол бажыңнарже киргилээн электрошугумнар эргижиреп үрелгилээн. Чамдык чурталга бажыңнарынче, электрочырыы дамчыдар шугумнарны шуут дорт улагылаан. Бо четпестерни чайладыры бажың эргелелиндеп негеттинип турар.

Мындыг четпестерни дарый чайладып, өртке удур хемчеглер талазы-биле тайылбыр ажылын улам экижидер дээш хөй-ниитиниң бүдүрүлгенин удуртукчуларының идепкейлиг дузазынга даянып ужурлуг бис.

К. БИЧЕ-ООЛ,

ИХМ-ниң Ак-Довурактаөрт камгалаал отрядының начальнигиниң оралакчызы.

НОМЧУЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Районнуң Культура бажыңынга чоп долдур олурупкан. Ол болза Эрзин суурунуң № 2 агитквартал ының чурттакчыларының Тываның Совет Эвилелиниң акы-дуңма өг-бүлезинге эки тура-биле каттышканындан бээр 30 чыл болзур оюнга уткуштур тыва чогаалчы Салчак Токаның «Чоннуң оглу» деп романынга номчулга конференциязынга киржирибиле чыылганы-дыр.

«Чоннуң оглу» деп номну ниитизи-биле 6 темага чаргаш, агитквартал дың чамдык чурттакчылары конференцияның киржикчилеринге таныштырганы коңчуг солун болган.

Эң ылаңгыя районнуң библиотека эргелекчизи М. Шойдуң Октябрь революциязының мурнунда тыва араттарның аарберге амыдыралының дугайын таныштырган. Октябрь революциязының Тыва черге өөскээнин ядыы арат Намгайның кувискаалга киржидгезин солун кылдыр сайгарган.

Номнуң кол маадыры тыва ядыы хөрээжен, Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оолдуң неви Хөкпештиң шинтпирлиги, ооң аар-берге амыдыралга чурттаг чорга-даа, оглунуң келир үеин дээш ону сургап, чагып чорааның чугаалажып, номчукчулар кичээнгейлиг дыңнааннар.

«Чоннуң оглу» деп романга номчулга конференциязының киржикчилеринге ол агитквартал дың чурттакчылары оюнар кежээзин солун кылдыр организастаан.

А. АРАКЧАА.

АРЫГ-БАЖЫ СУУРГА

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң төвү— Арыг-Бажы суурунуң чурттакчы чонунга район эмнелгезиниң ажылданчылары солун программалыг концертти көргүскеннер.

Концерт эгелээринин мурнунда чыылган чоңга районнуң улуг эмчизи Арыш-оол Балган «Дифтерия аарыы болгаш аңаа удур хемчеглер»—деп лекцияны номчуп берген.

Коллективтиг көргүскен концертин суурунуң чурттакчылары улуг сонуурга-биле көрген.

* * *

Солчур ортуман школазының өөреникчилеринге Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы Ондар Дарыма «Тыва улустуң аас чогаалы» деп лекцияны номчаан. Лекция өөреникчилеринин улуг сонуургалын хайныктырып, чоннуң аас чогаалын бедин-биле үнелээринге улуг идигни берген. Өөреникчилер лектордан айтырыгларны салып, аас чогаалының дугайында чаа-чаа солун чүүлдерин билип алганнар.

Лектор өөреникчилериниң дилээн ёзугаар «Ийис анайлыг докпак өшкү» деп тыва улустуң тоолун аянныг ыдып берген. Лекторга улуу-биле өөрүп четтиргения өөреникчилер илереткен.

М. ЭРЕС-ООЛ.

ӨРТТҮ БОЛДУРБАС ДЭЭШ

«Тыва даг-дүгү» комбинатта өртке удур камгалал отрядын эрткен чылдың февральда организастап тургускан. Бо үениң дургузунда отряд комбинаттың объектилерин өрттен камгалаар талазы-биле элээн ажылдарны чоруткан.

Амгы үеде ол комбинаттың цехтериниде 90 ажыг кижи составтыг дружиналар ажылдап турар. Ооң кежигүнериниң өөредилге-кичээлдерин эрттирип турар. Олар эрткен чылын өрт өжүрениң республика маргылдаазынга киришкеш, дээре көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, комбинаттың энергоцегинде дружина бо маргылдаага долу составы-биле киришкеш, бедик көргүзүглерлиг болуп, бирги черниң шанналын алган. Ында инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш удуртукчулар хамаарышкан объектилериниде өрт камгалалын бедик деңнелге тургускан. Бо талазы-биле хемчегларни план ёзугаар күүседип турарлар.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң тудугжулары комбинаттың ийиги эзлчээниң тудуг-монтаж ажылдарын кылып тура, өртке удур камгалал хемчеглерин багай боттандырган. Ооң түңнелинде эрткен чылдың эгезинде 2-3 удаа өрт болгулаан. Ооң чылдагааннарын тодарадырга, өрт камгалалының бөдүүн дүрүмнерни сагыыаанында болган.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Телевидение

МАРТ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Өөнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программаазы: «Аргага кыштың чедип келгени». «Кызыл галстуктарның ужуралдары». 14.20—Школачыларга. «Дилекчилер». 14.50—Медээлер. 15.00—«Мурнуку чылдарның кинолары». «Рязань чурттуг кадайлар». Уран-чечен фильм. 16.45—«ССРЭ-ниң Улустарының III кышкы спартакиадазында». Өөнүг телекөргүзүг. 1. Фигурлуг чуңгулаашкын. Хостуг программа ёзугаар эжеш чуңгулаашкын. 2. Хаакка маргылдаалар. 3. Конькилиг маргылдаалар. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.20—Телемедээлер. 18.40—Урутларга. Мультфильм. 18.50—«Челээш». Дамчыдылга. 19.20—Телемедээлер. 19.35—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.40—«Чадалар» деп хөй сериялыг телешиниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серилазы. «Кызаа ээтпектер» 21.00—«ССРЭ-ниң Улустарының III кышкы спартакиадазы». 1. Өөнүг телекөргүзүг. Фигурлуг чуңгулаашкын. Хостуг программа ёзугаар эжеш чуңгулаашкын. 2. Хаакка маргылдаалар. 3. Конькиг маргылдаалар. 21.55—Өөнүг телекөргүзүг. «А + Б». Аныяктарга программа. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, соңгу районнарга биче хар чаар, өскелериниге чагбас. Барыын угланыышкынныг хат кошкак, мурнуу-барыын районнарга күштүүнге чедер. Агаарның температурязы даглыг черлерге 4—9, өскелериниге 10—15 градус соок болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температурязы 9—12 градус соор.

КИНО

МАРТ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чаъс шупту истерни чуй шаап каапкан» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыныды 9.00, «Баяр тажы» 10.40, 17.15, «Херек № 306» 15.00, «Куулдар», 12.20, 18.55, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Узун чаштыг чараш кыс—Варвара» 10.00, «Иванның катери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өлүг сүнезиннер» 15.00, «Надежда» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК»: КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Кежээниңне ажыл соонда» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 643.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1) ТС—00129.